DOUĂ JURNALE DIN EXIL ÎN LECTURI CONTEMPORANE

Dumitru-Mircea BUDA[1]

Abstract

The article describes some of the contemporary readings of two literary diaries written and published during exile by Romanian writers Monica Lovinescu and Virgil Ierunca, focusing on the most appealing features of these texts and their literary value. The author underlines the set of features that individualize these writings, arguing that, among other elements, there is an obvious process of morphing autobiography and factual history into fiction, as the writers' subjectivity rules over wide portions of the texts.

Keywords: autofiction, exile, contemporary reading, subjectivity, communism, criticism

Există, cu siguranţă, o anume aură de mister, de conspiraţie fertilă pentru imaginaţie, pe care lumea din *Jurnalul* Monicăi Lovinescu şi-o va păstra în posteritate. E unul din factorii ficţiunii, suntem tentaţi să credem care se infiltrează subtil şi ia în posesie, pas cu pas, teritoriul însemnării diaristice. Zvoneria confuză al cărei zumzet e inepuizabil are capacitatea de a genera o ambiguitate de sens, dar şi resursele suprizei, ale ineditului, tensiunea suspansului. Cu ele, *Jurnalul* devine literatură cu drepturi depline, propunând de fapt o lume şi o istorie alternativă, proiectată pe fundalul celei autentice, dar nu mai puţin credibilă şi incitantă.

Printre altele, comentariul lui Paul Cernat identifică ceea ce el numeşte „*un etaj deosebit de important al jurnalului – acela al relaţiilor interumane*"[1] E vorba de o „*senzaţie sumbră, de jurnal de front, amplificată de numărul şi frecvenţa impresionantă a pierderilor*"[2] De unde îi rezultă criticului că volumul secund ar fi „*un jurnal al „morţii cotidiene" (după expresia lui Dinu Pillat)*"[3] E un aspect care frapează, într-adevăr, lectura. Notaţia intimă consemnează tot mai multe dispariţii – de la Mircea Eliade (a cărui moarte are probabil cel mai tulburător efect asupra scriitoarei), la Dana Dumitriu, Constantin Noica, Vlad Georgescu ş.a. Impactul asupra conştiinţei ce notează e atât de profund încât Paul Cernat vorbeşte despre „prăbuşirea unei lumi", despre „*deceniul demolărilor*", dar şi „*al îmbătrânirii, al dispariţiei „vechii lumi" interbelice şi al supravieţuitorilor ei, paralel cu sclerozarea şi intrarea în metastază a sistemului comunist*".[4]

Biografia Monicăi Lovinescu e lovită deci din ambele spaţii peste care se întinde – din intimitatea reperelor ei umane, pentru că îi mor, pe rând, apropiaţii, martorii din urmă ai unei lumi asupra căreia propria ei conştiinţă revarsă, de fiecare

[1] Asistent univ.dr., Universitatea „Petru Maior", Târgu-Mureş

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

dată, lumina caldă a unui soare revolut, refugiindu-se în memoria ei ca într-un adăpost inestimabil şi, în acelaşi timp, din România paralizată în demenţa ultimului deceniu de ceauşism, de unde, cum observă Paul Cernat, nu încetează să vină informaţii apocaliptice. Rezultă, pe acest al doilea palier, un al doilea şoc – pe care criticul îl vede în *„ciocnirea imaginii – parţial idealizate – a unei Românii literare, protejate . fie şi parţial, în micul ei ghetto de stat, şi imaginea monstruoasă a unei realităţi („mahalaua comunistă") revelatoare pentru ce a rămas din România pierdută a Monicăi Lovinescu".*[5]

După Cernat, între cele două imagini conflictuale se creează o schismă insurmontabilă, scriitoarea căzând în nostalgia oarecum utopică a României interbelice, „clasice", cu un termen al criticului. E o nostalgie ce va deveni patologică, ea explicând „decepţia" imposibil de învins în care scriitoarea e prizonieră după revoluţia din decembrie 89.

Devine evident, şi Paul Cernat sugerează el însuşi acest argument, că tocmai condiţia de exilat e la originea acestui prizonierat într-o realitate imaginară, de care conştiinţa devine dependentă, Şocul la contactul cu lumea românească viciată de jumătatea de secol de comunism, adesea invocat de Monica Lovinescu, pe care o frapează mutaţiile de comportament şi sensibilitate ale concetăţenilor ei din ţară – până şi limba pe care o vorbesc („răstită" zice ea în câteva locuri), care nu mai are nimic din prestigiul românei interbelice – e unul ce ţine de fatalitatea exilului, care alienează şi crează, imperceptibil dar sigur, incompatibilităţi definitive, frontiere ce nu pot fi depăşite. Sau pot fi, dar cu riscul unor revelaţii negative, descoperind dispariţia trecutului şi înlocuirea lui cu o formă exasperantă de prezent, faţă de care conştiinţa nu ştie reacţiona altfel decât polemic, apărându-se prin atac.

Comentând penultimul volum al seriei de *Jurnal*e (1996-1997), Tudorel Urian[6] reuşeşte, poate involuntar, să demonstreze cum principiul generativ al *Jurnalului* Monicăi Lovinescu rămâne, şi dincoace de cezura revoluţiei din 89, unul al aglomerării accelerate de evenimente şi fapte în schimbare, din a căror mişcare browniană notiţele intime alcătuiesc o pânză inedită ce oferă imaginea unui timp şi a unei lumi. În cazul volumului cu pricina, o lume care „se schimbă cu repeziciune", iar alerta e presimţită în toate aspectele istoriei acesteia nerăbdătoare să se producă. Paradoxal e, şi cronicarul *României literare* notează acest fapt, că ritualul pelerinajului intelectualilor români în casa de pe Rue Francois Pinton nu încetează să se producă şi că, mai mult decât atât, avalanşa de cărţi, reviste, misive de tot felul, veşti şi zvonuri continuă să se abată asupra soţilor Ierunca.

Numai că temele *Jurnalului* trebuie să acomodeze acum şi tot mai frecventele semne ale senectuţii – drumuri la spital şi probleme de sănătate, iar o altă serie de prieteni care au format blindajul lor în exil trece, treptat în, nefiinţă.

Articolul lui Tudorel Urian gravitează şi el în jurul constatării unei nostalgii tragice a trecutului, din care *Jurnalul* câştigă valenţe estetice remarcabile, notaţiile lui convertindu-se în pasaje de proză autentică. *„Uneori,* spune criticul, *Monica Lovinescu trăieşte o dureroasă nostalgie. Câte o stradă veche sau câte o casă din Bucureşti ori din Paris îi*

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

dă, pentru o secundă, senzaţia că întoarcerea în trecut e posibilă. Raţiunea îi spune însă imediat că oamenii legaţi în amintirea ei de acel loc nu mai există sau sunt cu totul altfel decât îi ştia".[7]

Sunt, de altfel, paginile în care garda ridicată a autocenzurii slăbeşte, iar afectivitatea autoarei năpădeşte textul, trădând seismele unei crize identitare. Din confruntarea memoriei cu urmele trecutului rezultă o tensiune sfâşietoare, ale cărei acute se activează oarecum proustian şi crează breşe în ordinea sobră, neabătut reţinută a *Jurnalului*, invitând în spaţiile astfel create ficţiunea şi reflecţia, meditaţia şi interogaţia ardentă. Acest sentiment traumatic al pierderii trecutului, al unei lumi româneşti dispărute care continua să pară cât se poate de reală şi vie în reprezentările din urmă cu un deceniu sau două în exil, constituie treptat o nouă obsesie recurentă care se adaugă celor deja existente în scriitura Monicăi Lovinescu. El instaurează şi o criză interioară care se suprapune până la substituţie, în aceşti ani din urmă, dramei trecute în inconştient a pierderii mamei. E, în fond, o generalizare a acesteia din urmă. Ca şi cum scriitoarea are revelaţia că, o dată cu mama devenită martir în beciurile Securităţii, istoria a deposedat-o şi de propriul trecut, ca şi de dreptul de a-l mai putea recupera. România aceea a copilăriei şi adolescenţei, România interbelică a „micului Paris" din care avea să declare cu emfază, ajunsă la Paris, că nu a venit cu niciun sentiment de inferioritate, mutându-se doar într-o versiune niţel mai mare a aceluiaşi oraş, a devenit o ţară scufundată sub memoria întunecată a comunismului. Comunismul însuşi a creat o cezură impenetrabilă între propriul sine şi trecut, interpunându-se fatal în continuitatea naturală a propriei fiinţe. În loc să fie o paranteză, o pauză efemeră, el a devenit, pentru militanta neobosită de la microfonul Europei Libere, un segment al propriului destin, ocultând trecutul.

O revanşă, totuşi, a memoriei, şi încă una purificatoare şi terapeutică, există, în structura *Jurnalului* postdecembrist, iar aceasta e publicarea cărţii-document despre Ecaterina Bălăcioiu a Doinei Jela – *Această dragoste care ne leagă*. Iulia Popovici evidenţiază, în comentariul *Jurnalului* din *Observator cultural*[8] , acest moment capital pentru conştiinţa autoarei, vorbind despre exorcizarea pe care o produce apariţia cărţii. La rândul ei, Iulia Popovici detectează în întoarcerile bucureştene pe care le consemnează *Jurnalul „imaginea dezolantă a unei lumi care se descompune – odată cu degradarea fizică sau dispariţia celor cu care soţii Ierunca împărţiseră 40 de ani de exil şi convingeri ideologice"*[9]

Interesant, şi inspirat, ni se pare amănuntul pe care Iulia Popovici îl observă deturnând sensul prezentării editoriale a seriei de *Jurnal*e. Anume că „opera de importanţă capitală pentru înţelegerea societăţii şi culturii româneşti" nu e, „*nici pe departe, o frescă, socială ori altfel (...) E, în primul rând, o mărturie, care, chiar refuzându-şi asumarea personală, rămâne profund dependentă de limitele lupei (deformatoare sa nu, oricum potenţatoare) prin care priveşte realitatea*"[10]

Fresca rămâne validă în măsura în care mărturia compune ea însăşi o versiune subiectivă a lumii pe care o reconstruieşte, în pagina de *Jurnal*. E evident că

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

explorăm, în volumele memorialistice ale Monicăi Lovinescu, o istorie cât se poate de personală şi personalizată, care poartă amprenta personalităţii celei care o scrie. O ficţiune subiectivă, dacă se poate numi astfel, în care personajele sunt (sau au fost) cât se poate de reale. La fel şi situaţiile, evenimentele. La fel, cronologia lor. Ceea ce le ficţionalizează, literaturizându-le, e viziunea subiectivă a Monicăi Lovinescu, căreia îi lipseşte, în *Jurnal*, distanţa dintre eveniment şi consemnarea lui dar nu şi vocaţia interpretării, a redimensionării, a dispunerii după logica propriei sensibilităţi şi după capriciile intuiţiei ei datele prezentate.

Comentariul Iuliei Popovici descoperă „discreţia stilului" *Jurnalului* şi urmăreşte, cu îndreptăţire, mecanismele prin care discursul memorialistic îşi construieşte şi îşi întreţine bariere protectoare în jurul intimităţii. Ele sunt omoloage şi acelora care închid orice semn de afectivitate, de reacţie emoţională, păstrând iluzia unei conştiinţe mereu sigure pe sine, intangibile de factorii exteriori. „*Există,* scrie cronicara, *o, să-zi zicem (pentru că Monica Lovinescu o face) discreţie căreia i se supun inclusiv episoadele problemelor de sănătate, la un moment dat foarte grave, ale cuplului Ierunca, şi, de multe ori, chiar dimensiunea cea mai subiectiv-emoţională a jurnalului, amintirea mamei şi remuşcările legate de dispariţia ei*", aceasta fiind, „*mai mult decât construită (...) o atitudine constitutivă*"[11]

Or, în condiţiile unei asemenea baricadări a intimităţii, *Jurnalul* nu mai e jurnal, ci, crede Iulia Popovici, „*o proiecţie exterioară a propriei sale fiinţe, într-o „statuie", cum o numeşte, în ciuda dezmînţirii ei, Doina Jela"*[12]. Tot înspre evidenţa ficţionalizării memorialisticii, pe care această strategie de substituţie a eului personal cu o identitate construită, cu un avatar capabil să reziste, protector, pericolelor exterioare, tinde şi comentariul Iuliei Popovici, care afirmă cât se poate de clar că *Jurnalul* e *„un act de ficţionalizare a unui personaj-autor cu o remarcabilă conştiinţă de sine, a unui sine pe care refuză să-l facă vulnerabil şi care şi-a asumat rolul de cronicar al unor vremuri tulburi."*[13]

În orice caz, e un *Jurnal* de soldat, aşa rezultă din indiciile Iuliei Popovici, care găseşte în paginile lui inclusiv un cod comportamental asupra prieteniei, alianţei, despărţirii ş.a. Şi unul care, la fel ca şi pentru ceilalţi comentatori, proiectează imaginea obsedantă a unei Românii aproape apocaliptice, care şi-a pervertit fiinţa demnă din trecut. Ea arată, în ochii Iuliei Popovici, ca o „*Iubită care de decenii refuză să răspundă sacrificiului, ţara părăsită – marcată, şi acum, de cioranianul comment peut-on etre roumain/ -*" şi care „*a devenit o străină fără şansa redempţiunii*". Şi, încă, „*Revenirea la Bucureşti e o călătorie pe altă planetă, populată de extratereştri (şi câţiva prieteni din alte vremuri şi locuri), purtători ai unei maladii fatale*"[14]

E o iubită ce va fi făcând, fără îndoială, parte, din mitologia personală inconştientă a Monicăi Lovinescu, un fel de personificare a Patriei părăsite, şi care preia câte ceva din fizionomia, destinul, memoria şi drama mamei pierdute. Tragedia e că dacă una din mame a murit, sacrificată în mâinile poliţiei politice, cealaltă – Patria - a devenit, iată, o străină, a cărei întâlnire produce numai disperare şi

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

decepție. Această decepție, adăugată apariției „bătrâneții care înce-încet ajunge să-l locuiască" târăsc *Jurnalul* către spectrul extincției, spune Iulia Popovici, remarcând cum boala și moartea se mută în centrul „*unei existențe încă agitate, încă neconsumate*".[15] De unde metamorfoza dramatică pe care Monica Lovinescu o traversează, pe măsură ce timpul aleargă implacabil spre un sfârșit.

Unul din punctele cele mai importante ale analizei pe care o propune Iulia Popovici vizează „*credibilitatea și creditabilitatea diaristului*" în paginile *Jurnalului*. Ea propune, cât se poate de simplu și direct, o soluție de verificare a credibilității memoriilor Monicăi Lovinescu, prin confruntarea cu memoria personală. Se înțelege că e un proces care mai e accesibil, încă, acelora care au trăit acest trecut recent al scriiturii ei și pot performa evaluarea. Un test, zice Iulia Popovici „*al oglinzilor alternative*", care, prin suprapunerea cadrelor, și-ar putea „*anula astfel indicele de deformare a ambelor unghiuri de focalizare*"[16]. Comentatoarea propune ea însăși câteva astfel de verificări, aleatorii și care, tocmai de aceea, nu pot pretinde că ar fi reprezentative. Oricum, răsar de îndată niște opțiuni subiective sau „mitologizări ale memoriei" cum le numește ea.

Și se ivește, din ele, suspiciunea că mitologiile diaristice ale Monicăi ar putea ajunge să fie citite, de către cititorii tineri cărora le va lipsi propria receptare a evenimentelor, drept infailibile și credibile în absolut, girate de autoritatea scriitoarei. Asupra unei asemenea tentații își formulează Iulia Popovici, pe final, cauționările, atrăgând atenția asupra faptului că „*Monica Lovinescu nu scrie cărțile sacrosante ale României postbelice, ci cronica unor oglinzi care se întâlnesc. Și care, niciuna, nu are privilegiile realității imuabile*"[17]

Și Bianca Burța-Cernat[18] e atentă la autocenzura pe care *Jurnalul* Monicăi Lovinescu e constituit. Ea compară afluxul de literați din living-ul Ieruncilor cu acela din salonul interbelic al lui E. Lovinescu iar *Jurnalul*, ca valoare documentară, de „*proces verbal ce inventariază gesturi, fapte, discuții evenimente*"[19], cu *Agendele* cenaclului Sburătorul. Analogia e doar aparentă, reducându-se la acest concept al spațiului unui cămin transformat în spațiu al întâlnirii intelectuale, pentru că în casa Ierunca se discută predominant politică iar *„vechea estetică lovinesciană cedează locul est-eticii profesate de la microfonul Europei Libere"*[20]

Dincolo de valoarea lui documentară însă, și Biancăi Burța-Cernat îi sare în ochi că *Jurnalul* e „*incapabil totuși să ascundă până la capăt plăgile unei autocenzuri mutilatoare*".[21] Citit în ansamblu, și cronicarei de la *Observator cultural Jurnalul* îi dă senzația unui front de luptă prelungit în scriitură. El e „*consemnarea unor bătălii, a unui război*"[22], dus deopotrivă cu regimul comunist – latură ce ar domina notațiile de până în 1989, și cu propria castă a intelectualilor, care se polarizează și se destramă, desolidarizându-se. Sugestia comentatoarei e că, întrucât toate cele șase volume ale *Jurnalului* „*vizează obsesiv configurarea politică a câmpului literar*", ele „*ar putea oferi, cu toată subiectivitatea lor, un material suficient de consistent pentru un studiu sociologic*".[23] Care, am adăuga, numai obiectiv n-ar putea să iasă, dacă luăm de bune măcar o parte din

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

obiecţiile aduse credibilităţii *Jurnalului* de ceilalţi comentatori. Şi pe drept cuvânt. Tentanţia creditării lui, însă, e evident că există. Dar ea se datorează, credem, efectului de autenticitate pe care autoficţiunea şi-l ştie crea şi întreţine.

Ultimul volum al seriei (1998-2000) nu ar aduce, după Bianca Burţa-Cernat, „*mari surprize în raport cu volumele anterioare*". Iar aceasta în primul rând pentru că autoarea păstrează o consecvenţă uimitoare cu sine, iar finalul de serie e doar un prilej de recapitulări şi redimensionări ale aceluiaşi fond de teme şi trăsături ale scriiturii.

Totuşi, răzbat irepresibil câteva teme obsesive majore, a căror subliniere o aduce pe Bianca Burţa-Cernat în consens cu ceilalţi comentatori. În primul rând, nostalgia carem spre deosebire de „pornirile sentimentale", care „pot fi stăvilite", „se dovedeşte imposibil de cenzurat*".*[24]

Mai ales că întoarcerea în Ithaca e tot un exil, unul „*mai dur decât exilul propriu-zis*", „*un exil simbolic în timp, într-o epocă în care nu se poate regăsi*"[25] Şi din care timpul se pregăteşte să treacă, mai departe, într-altă epocă în care realitatea, crede Bianca Burţa-Cernat, îi va scăpa pe de-a-ntregul scriitoarei. Comentatoarea urmăreşte reacţiile cuplului Ierunca în pragul anului 2000 şi constată cum ele dezvăluie o combatantă care şi-a creat refugiu în paradisul artificial al lumii culturale din vremea comunismului. Atâta doar că emisarii acestei lumi care „*primiţi în casa de la Paris ca nişte pelerini, îi dădeau iluzia coeziunii intelectuale, a constituirii unui front de luptă împotriva terorii*"[26] când, în fond, nu erau decât nişte oameni foarte diferiţi, ale căror opţiuni era natural să se despartă la zece ani de la revoluţie. Nuanţele intermediare, simţul echivocului, spune Bianca Burţa-Cernat, lipsesc fatalmente din modul Monicăi Lovinescu de a judeca realitatea. Iar asta pentru că „*patru decenii de comunism i-au inculcat o logică războinică, pândită de maniheism*"[27] Viziunea ei are, în fond candoarea unui basm pe care cineva ar vrea cu tot dinadinsul să îl transpună în realitatea zilelor noastre şi să participe, ca într-un timp al poveştii, la el. Ceea ce comentatoarea lasă, de altfel, să se înţeleagă, arătând cum Monica Lovinescu „*simte mereu nevoia să împartă lumea culturală în buni şi răi şi să se plaseze, firesc, de partea celor dintâi*".[28]

Presimţirea viitorului nu poate fi decât la fel de dificilă, de greu de înfruntat. Mergând cu psihanaliza până la capăt, comentatoarei i se pare natural ca Monica Lovinescu să devină o neadaptată, într-o lume „prietenoasă", benignă, total diferită deci de aceea în care a trăit timp de patruzeci de ani. Iar eforturile ei de a se acomoda cu ordinatorul sunt privite condescendent, cu o privire amuzată, de comentatoare, care le citeşte de-a dreptul ca pe nişte pesimiste şi apocaliptice previziuni despre viitor, *„relaţia precară cu acest inofensiv instrument de lucru exprimând simbolic relaţia subiectivă în extrem pe care Monica Lovinescu o întreţine cu prezentul".*[29] Până să exprime relaţia Monicăi Lovinescu cu prezentul, povestea cu Macintosh-ul care se lasă greu domesticit şi îi „şterge" pagini de *Jurnal* e, mai degrabă, pură cochetărie, element de răsfăţ intelectual. Cum sunt destule alte „capricii" pe care scriitura

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

autoarei le integrează cu subtilitate în sobrietatea ansamblului, tentând cititorul să le citească în cheie serioasă.

Apariţia, în urmă cu aproape 11 ani, a *Jurnalului* lui Virgil Ierunca sau, cel puţin, a unor fragmente din acesta, în volumul intitulat, eminescian şi ironic deopotrivă, *Trecut-au anii*[30] a pus receptarea critică pe o poziţie aproape unilaterală. Aceea a consensului privind predominanţa criteriului etic, devenit adevărată rutină a lecturii autorului, uneori în tandem cu Monica Lovinescu. Un tandem ambiguizant şi mistificator, simplificator peste măsură şi convenabil gestiunii superficiale a cărţilor propriu-zise. Aproape deloc, sau, în orice caz, rareori, s-a pomenit şi despre calităţile literare ale scriiturii din *Trecut-au anii,* asupra cărora criticii s-au abţinut să se pronunţe. Deşi, argumente s-ar fi putut găsit, numeroase, de la arhitectura volumului, inedită şi provocatoare în sine, şi până la eleganţa stilului sau pregnanţa formulărilor memorabile. Lor li se adaugă o subtilă percepţie a relativităţii existenţei şi o fină autoironie, care condimentează cadenţa dandystă a discursului.

Interesant e că însuşi Virgil Ierunca îşi acreditează, după cum observă Nicoleta Sălcudeanu, o formulă ce îi caracterizează cu fidelitate scriitura, aceea a „*estetismului revoluţionar*". Încercând să-i numească originile, autoarea găseşte o mărturie revelatoare referitoare la trecutul „troţkist" al acestuia, în care e invocat statului de victimă al lui Troţki, dar şi amestecul lui Andre Breton. În orice caz, uimeşte în confesiunea legată de estetism modul în care compasiunea îi dictează lui Ierunca renunţarea la vis, sacrificarea acţiunii. Ea ar părcea că explică renunţarea la o posibilă, înfloritoare carieră academică, pe care Ierunca o declină în favoarea „*lodgodnei*" cu România. Transformată, până la urmă, într-un mariaj combatant, acaparator, în care cavalerul erijat în gardă de corp al patriei agresate de comunism se înrolează în termeni cu adevărat militari: „*De atunci,* zice el, *locuiesc în România. Am semnat şi un contract de locuire. Mi-am propus să nu treacă o zi fără să fac ceva împotriva celor care îmi furaseră ţara. Să strig în pustiu şi să scriu – fie şi pe ziduri – împotriva cotropitorilor (dinăuntru sau din afară). N-am conceput lupta împotriva comunismului decât ca un război religios*"[31]

Dar de acum înainte se instaurează o contradicţie identitară, între Ierunca – soldatul devotat patriei-logodnice şi Ierunca – poetul care trăieşte virtualitatea operei nescrise. E o inadecvare flagrantă aici, în această convertire neobişnuită a poetului autentic în militant. Nicoleta Sălcudeanu o şi exprimă, de altfel, cu acuitate: „*Înclinaţiile frivol-aristocratice, fineţea desenului scriptural rafaelit sunt înrolate toate în slujba unei angajări necesare, dar, ca în cruciadele de zi cu zi, cronofage. Umbra ce se prelinge pe zidurile existenţei, scriitorul rătăcit, Golemul, n-are cum să nu conştientizeze ridicolul germinând în participarea sa la trebuirile cetăţii*"[32]

Iar semnele irosirii de sine nu sunt greu de identificat. Pe rând, „*rafinatul şi ironicul poet rămâne în ariergardă", iar „spiritul critic, rânduit matematic şi cazon pe coordonate etice, exercitat asupra literaturii din ţară, se topeşte fratern-protector, dar tot angajat, în exil"*[33]. Totul, i se pare Nicoletei Sălcudeanu, se împarte, uşor maniheic, între *înainte şi după*,

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

polarizând identitatea autorului pe o axă cronologică nedreaptă, marcată de ireversibilitate.

Tot despre această percepţie a irecuperabilităţii timpului vorbeşte şi Iulian Boldea, în crochiul pe care i-l dedică diaristului. [34] Volumul se află, scrie criticul, sub semnul „*distanţei implacabile dintre trecut şi prezent (...) explicitând hiatusul ce se cască între clipa „de atunci" şi clipa de acum, cu o altă conformaţie şi cu alte motivaţii ontologice şi gnoseologice*".[35]

Fatalitatea selecţiei face ca jurnalul din *Trecut-au anii* să cuprindă doar perioada 1949-1951, şi încă aproape jumătate din anul 1960, respectiv o notă din 1959. Iar când spunem selecţie, vorbim, în fond, despre o veritabilăă execuţie a jurnalelor ţinute de-a lungul exilului. Ierunca anunţă sec că „*am aruncat la coş (n-am vatră să le art) Jurnalele de-a lungul exilului şi n-am păstrat decât paginile de la începutul anilor 50, ca şi fărâme de mai târziu*"[36]

Rezultă deci că *Jurnalul*, pentru a putea deveni literatură, trebuie să treacă prin proba acestei exigenţe a arderii. Rămâne doar ceea ce corespunde gustului, pentru că jurnalul n-are voie să fie un spectacol de exhibiţie a oricăror capricii ale intimităţii, ci trebuie să depună mărturie despre aspectele cu adevărat relevante ale identităţii. Nu diferit procedează şi poetizează condiţia jurnaluluiMonica Lovinescu, cea care scrie cele două volume din *La apa Vavilonului* tocmai pe această ipoteză a adnotării şi rescrierii unor Jurnale care sunt şi distruse pe măsură ce cartea de memorialistică prinde fiinţă.

În orice caz, tema distrugerii jurnalului, ca neantizare a unei ipostaze privilegiate, în scris, a identităţii, e cel puţin incitantă analitic şi merită discutată în spaţii mai largi decât ne-am putea permite aici. Ce exprimă oare această irepresibilă tentaţie de a arde caietele de jurnal? Această neasemuit de drastică nevoie de selecţie, mergând până la anularea fizică a paginilor ce nu convin examenului autocritic? Şi ce fel de scriitor e acela care face din scris un eveniment inedit al distrugerii altor vârste ale scrisului, doar pentru a-şi satisface orgoliul exigenţei?

Credem că gesturile aceastea destructive, din care nu lipseşte un anume patetism, un teribilism mimat, scenic, al performării şi mărturisirii, trădează o tentaţie a impunerii unui fel de autoritate auctorială absolută asupra scriiturii. Asupra textului şi a identităţii pe care textul i-o configurează, autorul e unicul şi totalul îndreptăţit să aibă ultimul cuvânt, să decidă în mod capital. Nu editorii, nu executorii testamentari, nu posteritatea. Ar putea fi o opţiune riscantă şi, fără îndoială, e una nedreaptă şi frustrantă – măcar din punctul de vedere al publicului. Dar ea vorbeşte, în acelaşi timp, despre natura lumii alcătuită din texte, din literatură scrisă cu propria fiinţă, a unui scriitor care hotărăşte (în sens etimologic, adică stabileşte un hotar, o graniţă) până unde anume o oferă cititorului. Şi, implicit, până unde *se oferă* pe sine publicului.

De pildă, *Trecut-au anii* e restrâns, în chip fatal, la primii ani ai deceniului cinci dintr-o raţiune psihologică şi etică: jurnalele de atunci estompează trăsăturile

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

negative ale contemporanilor şi, pe de altă parte, ele surprind primele contacte ale sinelui cu marile conflicte ce se arată la orizontul existenţei. E un motiv capricios, am spune, şi, din nou, provocator de frustrări. Măcar pentru că, aşa cum observă Ion Bogdan Lefter, *„caietele din 1949-1951 sunt extraordinare. Nicio viitoare istorie a exilului nostru cultural şi a exilului românesc în genere nu le va putea ocoli. Atmosfera Parisului epocii e prinsă într-o multitudine de detalii”*[37]

Atât cât ni se oferă, jurnalul lui Ierunca rămâne însă un formidabil depozitar de mărturii unice, având, cum spune Iulian Boldea, *„o menire restitutorie şi compensatorie”*[38]. Iar aceasta pentru că, alături de alte figuri pierdute subt tăvălugul istoriei, el reconstituie şi identitatea spectaculoasă a tânărului Ierunca, notându-şi cu fervoare trăirile, tensiunile, pasiunile. Un Virgil Ierunca în criză, urmărind pătimaş tragedia României postbelice şi făcând eforturi uriaşe să reacţioneze în forţă, punând la punct strategii de contraatac şi încercând să coaguleze exilul românesc, îşi conturează personalitatea fără de care imaginea, inevitabil incompletă şi arbitrară, pe care o avem despre Virgil Ierunca, riscă să se dovedească ambiguă, relativă.

Spre deosebire de jurnalele Monicăi Lovinescu, care dau, în pofida convenţiei lor de gen, senzaţia inevitabilă a elaborării, a literaturizării, fragmentele diaristice ale lui Ierunca sunt scrise în regimul alert al însemnării imediate, părând rezumate instantanee ale celor consemnate. Autorul însuşi vorbeşte, la un moment dat, despre jurnal ca despre un „proces-verbal inutil”. Incitantă rămâne şi dimensiunea formativă, de definire a personalităţii, pe care *Trecut-au anii* o conţine. Ea se aseamănă, întru câtva, cu proiectul grandios de formare maiorescian din *Însemnările zilnice*.

Natura dual ă a jurnalului lui Virgil Ierunca provoacă, probabil, şi o inechitate a receptării. Unii refuză să vadă în el mai mult decât calităţile documentare (de altfel excepţionale), în vreme ce alţii sunt tentaţi să îl citească exclusiv ca jurnal cultural, al formării şi relaţionării cu realitatea a intelectualului în exil. Talentul literar al lui Virgil Ierunca se manifestă însă pe ambele paliere şi în egală măsură. Documentul e impregnat de stilistica expresivă a dicţiunii, redând culorile de epocă în verosimilitatea lor fascinantă, explorând cu subtilitate cotloanele memoriei şi alcătuind portrete şi schiţe memorabile.

Cu nimic mai prejos, există o literaritate remarcabilă a jurnalului de formare intelectuală, de edificare interioară, care transformă paginile din *Trecut-au anii* într-un autentic jurnal de scriitor, putând concura cu orice titlu referinţă al genului din epocă sau din alte timpuri. Desigur, fragmentarul şi abreviatul jurnal al lui Virgil Ierunca trebuie citit în complementaritate cu seria de jurnale a Monicăi Lovinescu. Numai că e necesară şi o anumită precauţie protectoare aici: prin comparaţie, diaristica-fluviu a Monicăi pare să copleşească şi să înghită firavele pagini ale volumului lui Virgil Ierunca. Dar, în vreme ce *Jurnalul* Monicăi rămâne un jurnal de *critic,* al lui Ierunca e unul de *poet*. Ceea ce ar putea sugera, credem, că e mai apropiat

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

de creaţie, deşi, paradoxal, ar părea că e mai puţin elaborat, mult mai frust în compoziţie şi redactare.

Paginile jurnalului lui Virgil Ierunca relevă şi un scenariu orfic, care ne confirmă ipoteza unui mit inconştient omonim în cazul autorului. Incursiunea lui în memorie, ca şi în literatura pe care o comentează atât de rafinat în eseurile sale, e o explorare a unui Infern fascinant, care poate condamna la pierzanie. E Infernul pentru care Virgil Ierunca şi-a abandonat de bună voie vocaţia (fie ea literară, fie academică) şi a preferat echipamentul cazon al exploratorului, gata să lupte pentru a şi-o salva din moarte pe Euridice. O Euridice simţită, în cheia mitului, ca inspiraţie chintesenţială, condiţie fundamentală a posibilităţii poeziei. Un poet văduv, un Orfeu rătăcitor, trăind drama separării de patria-muză, se dezvăluie, încet dar inevitabil, în diaristica lui Virgil Ierunca.

Note :

[1] *Jurnal dincolo de Telejurnal,* în Observator cultural, nr. 168/ mai 2003
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] Paul Cernat, *Art. cit.*
[5] *Ibidem*
[6] Tudorel Urian, *Vremea schimbării,* în *România Literară,* nr. 37/2005
[7] Tudorel Urian, *Art. cit.*
[8] Iulia Popovici, *Oglinzi pentru trecutul recent,* în *Observator cultural,* nr. 33 (290)/ octombrie 2005
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*
[11] Iulia Popovici, *Art. cit.*
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem.*
[14] Iulia Popovici, Art. cit.
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*
[17] Iulian Popovici, *Art. cit.*
[18] Bianca Burţa-Cernat, *Sfârşit de veac, sfârşit de capitol,* în *Observator cultural,* nr. 80/ 7-13 septembrie 2006
[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] Bianca Burţa-Cernat, *Art. cit.*
[25] *Ibidem*
[26] *Ibidem*
[27] *Ibidem*
[28] *Ibidem*
[29] *Ibidem*
[30] Virgil Ierunca, *Trecut-au anii... Fragmente de jurnal. Întâmpinări şi accente. Scrisori nepierdute,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2000
[31] Virgil Ierunca, *op. cit.,* p. 319
[32] Nicoleta Sălcudeanu, *op. cit.,* p. 185

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)

[33] Nicoleta Sălcudeanu, *op. cit.,* p.186
[34] Iulian Boldea, *Scriitori români contemporani,* Editura Ardealul, Tg. Mureş, 2002, p. 324
[35] *Idem,* p. 325
[36] Virgil Ierunca, *op. cit.,* p. 5
[37] Ion Bogdan Lefter, *Tinereţe şi exil,* în Observator cultural, nr. 16/ 15 iunie 2000
[38] Iulian Boldea, *op. cit.,* p. 325

BDD-A2811 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:30 UTC)